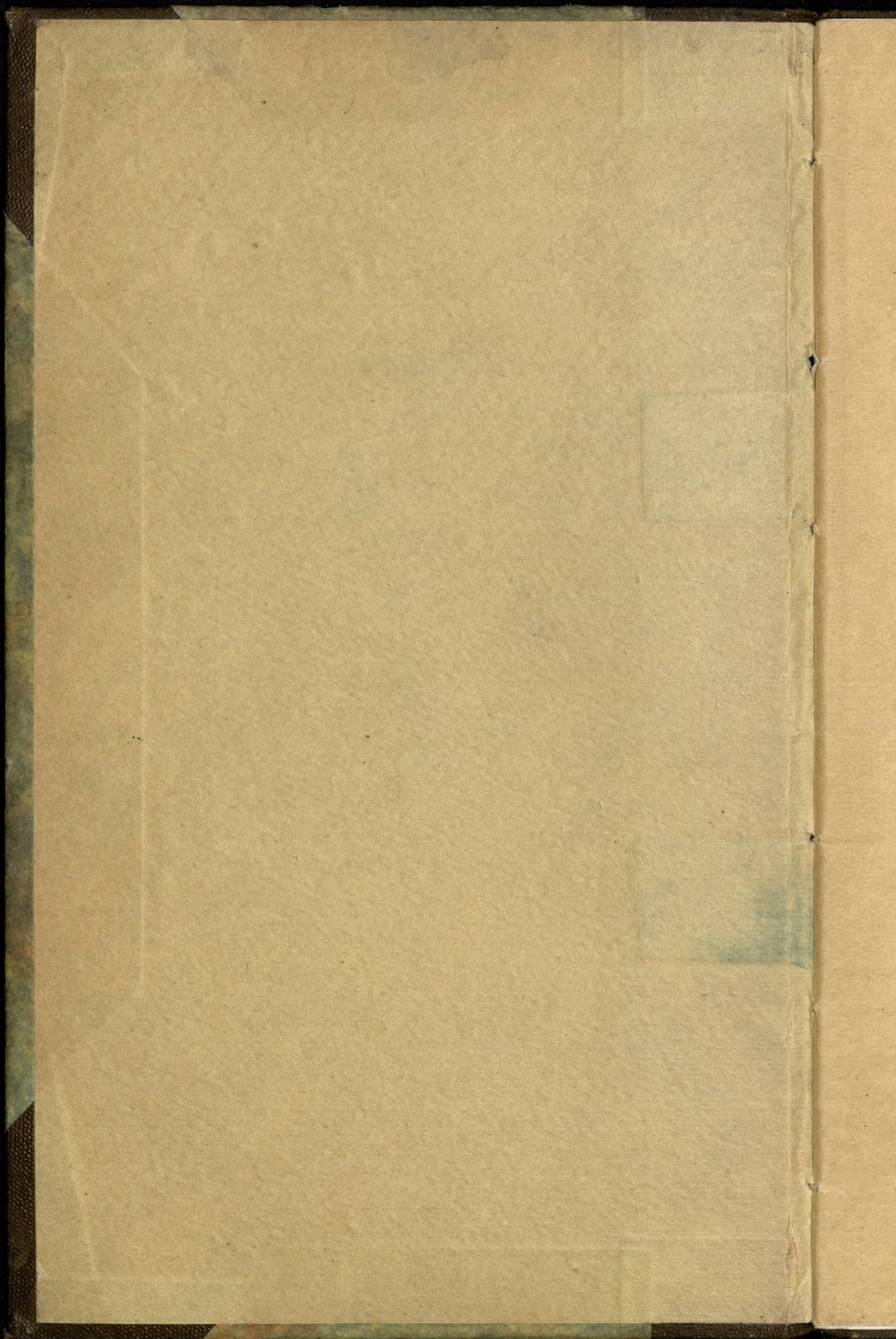

43777

URŠULINSKA CERKEV
BISER LJUBLJANSKE
ARHITEKTURE

SPISAL SPOMENIŠKI KONSERVATOR
DR. FRANCE STELÈ

LJUBLJANA 1930
ZALOŽIL URŠULINSKI SAMOSTAN

~~48973~~

43777

Ponatis iz »Slovenca«, l. 1950, št. 91

D. avtor.

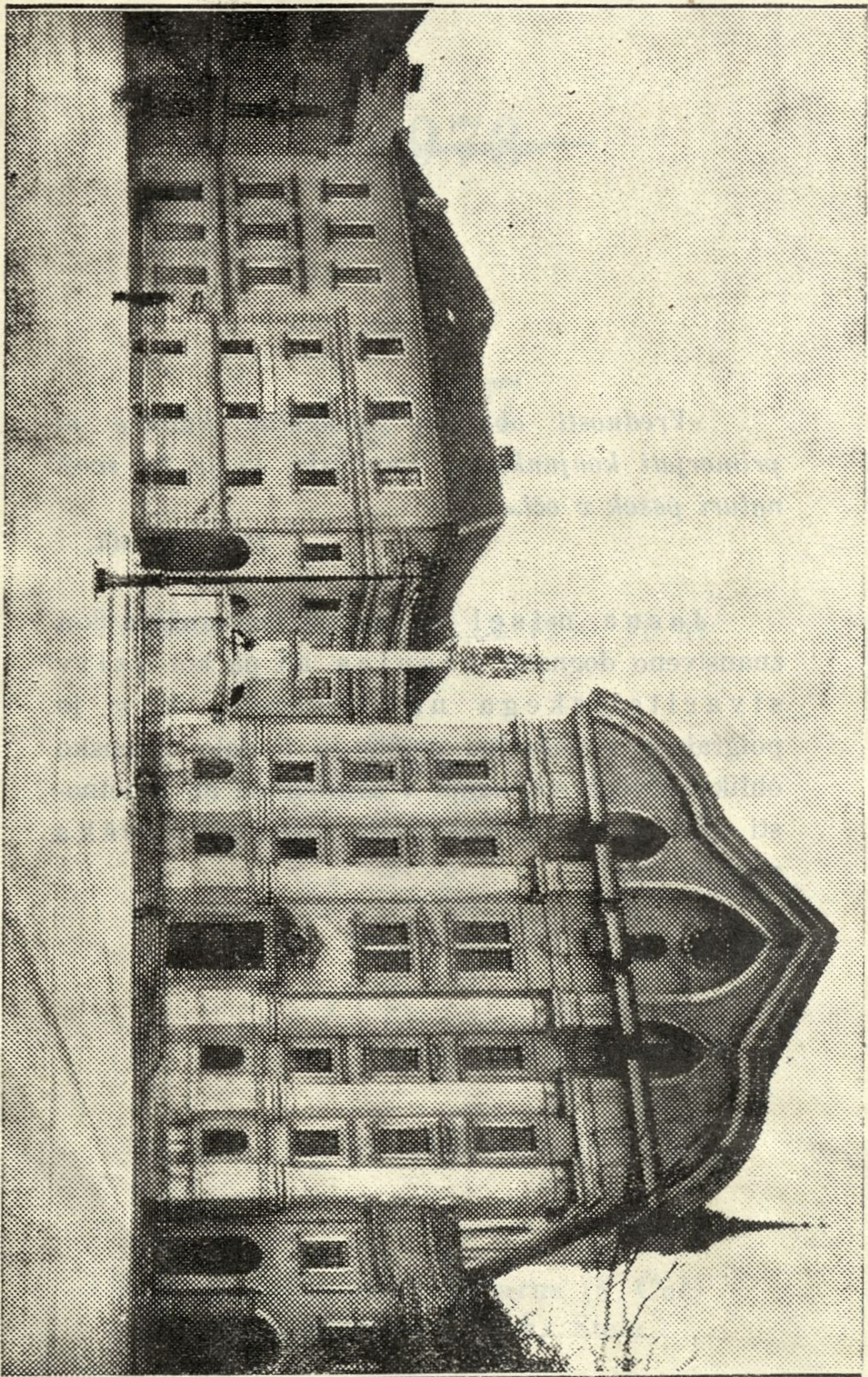
030020516

Tiskala Jugoslovanska tiskarna (K. Čeč)
Za izdajo odgovoren dr. Fr. Stelè

»Vrednosti objektov absolutne kulture ni primerjati konjunktorni kupčijski, ki je po svoji naturi pesek v oči.«

Jože Plečnik.

Jasna misel pa naj si bo izražena kot znanstveno dognana resnica ali pa kot izliv stvariteljskega navdušenja, ki si je poigralo z nepodvižno gmoto in ji dalo organsko obliko novega spoznanja v arhitekturi ali umetnosti sploh, je nadčasovna, občečloveška vrednota.

Uršulinska cerkev v Ljubljani

Uvod.

Namen pričujočega spisa je, da opozori na arhitektonske in estetske vrednote uršulinske cerkve v Ljubljani, neposredni povod zanj pa je dejstvo, da ta arhitektonski biser Ljubljane, kaže na več mestih, posebno pa njegova za reprezentativno Ljubljano izredno važna fasada tako občutne znake razpadanja, da je postala temeljita obnovitev ometa zunanjščine, posebno fasade neodložljiva. Lastnice, sestre iz reda sv. Uršule, so se odločile, da to potrebno delo letos izvršijo. Da jim dá k temu pogum, jim je profesor arhitekture J. Plečnik napisal pismo, ki ga tu priobčujemo, in dodal pismu 100 Din., kar naj bo opomin ljubiteljem lepe Ljubljane, da gre za zadevo ljubljanske javnosti in ne samo njenega lastnika. Pismo se glasi tako-le:

Visokospoštovana gospa mati!

Na Dunaju, pri nekem Hofratu, sešli so se različni intelektualci na animiran, svetel in gorek večer. Razpletel se je tam tudi razgovor o lepi kaj je lepo. Bleščeče ugibanje razgibanih možgan miril je Hofrat malicijozno: »Der hl. Augustinus behauptete ja schon, dass schön ist, was gefällt.« En kipar pa, goriške krvi — kiparji so vobče krepki ljudje — šine po tej razsodbi: »Ganz richtig! Schön ist, was gefällt — nur fragt sich dabei, wem...« Zato ne trdim, da velja to za vse, rečem samo, da šteje Vaša cerkev zame med najlepše prostore, katere sploh poznam. Med liste Vaše slave spada prav posebno, da ste ohranili ta prostor v prvotnem stanju. Skoro neomadeževan kakor prvega dne priča o velikosti duš njega ute-

meljiteljev in graditeljev. Med liste Vaše slave gre tudi — mimogrede, vendar premišljeno črno na belem napišem — ohranitev Vašega vrta. Kako male proti Vašim so bile stvariteljske moči onih, ki so ob Vaš vrt pritiskali oklep hiš Bleiweissove ceste e. t. c. Med liste Vaše slave bi imel rad tudi všteto renovacijo fasade Vaše cerkve. Ta je v ubogem in nedostojnem stanju. Omet je kaput, preko napuščev teče voda, dež. Mraz trga arhitekturo in Bog ve, kako izgledajo za tympanom konstrukcije. Nezgodnega dne se nemara pripeti nesreča — in potem bo vpitja in žalovanja, da se solze vseh žurnalov cele mesece ne posuše. In komisija in papir bodo več veljali kot vsa obnova. Seveda, obnova bo draga. Restavriral bo treba stopnice, ploščad pred njimi in mnogo, še mnogo drugega. Govori se, da nimate denarja — res, od srca verujem. Vzdržujete šolo, sebe in cerkev — to niso špasi! Ampak, špas tudi ni nam nekaterim Ljubljancanom propadanje ene najlepših arhitektur. Zunanjščina Vaše cerkve namreč prav nič ne zaostaja za notranjščino. Ne vem, kje blizu je še katera stvar tako široko razpeta in navdušena, kot je ta Vaša! Vaša cerkev, Kongresni trg in Grad, ali ni to ena sama pesem, v katero zvene še glasovi klasične Emone! Velesejem, Aleksandrovo cesto etc. ima vsak tujec prepisane tudi doma, odzvenek in izzvenek Emone pa samo v Ljubljani. Vrednosti objektov absolutne kulture ni primerjati konjunktorni kupčijski, ki je po svoji naturi pesek v oči. In koliko vendar se izmeče v podporo te, kako grešno malo izda v ohranitev in rast one... Briga ohranitve in čednega exterieurja izrednega monumenta arhitekture, cerkve sv. Trojice, je zadeva in dolžnost meščanstva Ljubljane in vseh njega oblasti! V živi želji, da vidim čimprej Vašo cerkev v odrih, dovoljujem si ob enem poslati 100 dinarjev. Prosim, blagovolite jih sprejeti kot skromen dar malega človeka.

Udani

31. III. 1930.

Plečnik.

Uršulinska cerkev — biser ljubljske arhitekture.

Na tri važne stvari, ki se jih moramo pred vsem zavedati, opozarja že Plečnikovo pismo: Gre za najlepšo arhitektonsko umetnino Ljubljane, gre za stavbo, ki ne odseva samo po zunanjih oblikah velikega duha klasične antike, ampak se je tako rekoč spontano porodila iz duha velikopotezne preteklosti svoje okolice, in gre končno za stavbo, ki ji je pieteta lastnikov doslej prizanašala (z izjemo barvastih oken) in nam jo ohranila res kot nepokvarjen in neoškodovan spomenik velike dobe njenega postanka. Med vrsticami pa čitamo iz tega pisma željo, da naj se tudi sedanja nujna popravila izvrše s tisto obzirnostjo in tisto resnostjo, ki jo ta spomenik zasluži in je je bil deležen doslej.

Nova, od baročne dobe sem izven mestnih ozidij se razvijajoča Ljubljana, si je ustvarila samo dve res monumentalni oporišči, sedanjo frančiškansko cerkev in uršulinsko cerkev. Obe sta tudi za sedanjo in bodočo Ljubljano osnovno važni, pri obeh je bil izredno srečno izrabljen terenski položaj, pri frančiškanski breg pred utrjenim Špitalskim mostom, pri uršulinski in trgu pred njo naravno iz topografske zgodovine tega dela mesta nastali pravokotnik s padcem od sedanje Schellengove ulice mimo Vicedomskih vrat proti Ljubljanici.

Zgodovina uršulinskega samostana in cerkve je kratko tale: Po prizadevanju dobrotnika in poznejšega ustanovitelja bogatega trgovca Janeza Jakoba

Schella pl. Schellenburga so prišle l. 1702. v Ljubljano iz Gorice prve uršulinske redovnice in ustanovile na Dunajske cesti svojo prvo šolo. Za novi samostan je bilo l. 1707. in 1710. kupljeno zemljišče obsegajoče Auerspergov, Eggenbergov in Fabijančičev vrt in tkzv. plesišče. Samostan je bil postavljen v letih 1713—1717. Naslednje leto, 1718., so 26. jul. položili temeljni kamen za sedanjo cerkev. Pri zidavi so porabili kamenje z vicedomske bastije, ki je stala na oglu sedanje univerze. Zidava cerkve, v kateri se je sicer že l. 1726. čitala prva sv. maša, se je zavlekla do l. 1747., ko jo je 17. jul. posvetil ljubljanski škof E. A. grof Attems.

Marsikaj, kar bi nas v zvezi s to stavbo zanimalo, nam je nepojasnjeno: Kedo je napravil načrt? Kako se je stavba tekom dolge dobe, v kateri se je okus razvil iz baroka v rokoko, oblikovala iz prvotnega načrta v sedanjo, zanjo tako značilno obliko? Kako in koliko je ona odsev živahnega snovanja duhov takratne inteligentne Ljubljane? Itd.

Fasada

Stavba, kakršna je, govori o velikem stvariteljskem duhu, ki jo je zamislil in oblikoval. Zato bi nas tem bolj zanimala njegova osebnost. Pa tudi kot anonimno delo je in ostane ta cerkev oni stavbinski spomenik našega mesta, v katerem se najmočnejše izraža močna temperamentna osebnost vstvaritelja. Odlikuje se pred vsemi drugimi po svoji fasadi in po svoji notranjščini. Tudi zunanja kontura njene mase z mogočno zleknjenim trupom in nekoliko fantastično učinkujočo skupino stolpa in kupole je eden najznačilnejših členov gotovih učinkovitih pogledov na Ljubljano. Osnovni element učinkovitosti in monumentalnosti njene fasade je ogromno, po oblikah velikopotezno preprosto stebrišče. Drugi element, ki daje tej fasadi njeno edinost in značilno posebnost, pa je njena završitev. V treh, za barok nenavadnih šilastih lokih nad plitvimi dolbinami, ki se nad stebriščem na vrhu občutno poglobijo, se završuje ta fasada,

ki je pa kljub temu vklenjena v enoten trden okvirni oklep. Posebnost te fasade je dalje, da je zamišljena kot poseben arhitektonsko od ostale stavbe ločen in tudi ob straneh z enakimi ogromnimi stebri kot spredaj odlikovan arhitektonski koncept, odgovarjajoč po velikosti vhodni veži notranjščine. Ta fasadna arhitektura, ki se odlikuje po svoji plastiki, oklepajoči bistveni uvodni del stavbe notranjščine, se osnovno razlikuje od navadnih baročnih fasadnih kulis, in že sama zasluži posebno pozornost.

Prav tako dosledno je izvedena arhitektonska misel v **notranjščini**: Ta se do vseh podrobnosti jasno in dosledno loči v štiri dele: Vhodno vežo, cerkveno dvorano z dolbinami za stranske oltarje ob straneh, prezbiterij in empore, oratorije ali kore.

Veža

Vhodna veža odgovarja onemu arhitektonsko s fasado v monumentalno enoto združenemu delu zunanjščine. Njena arhitektura je v višino speljana z istimi elementi in do iste višine kakor v cerkveni dvorani. V navpični razčlenitvi jo danes seka v pritličje in nadstropje empore pevskega kora, o kateri bomo še pozneje govorili. Napram dvorani je odprta z visokim, slavaloku ob vhodu v prezbiterij odgovarjajočim lokom.

Cerkvena dvorana

Cerkvena dvorana je pravokotna v tlorisu in po vsi svoji koncepciji arhitektonsko najvažnejši del vse stavbe, tako važen, da je v razmerju do njega vse drugo podrejeno in služi samo podkrepitvi njene mogočnega ritma prepojene harmonije. Stena tega prostora se je vse povsod umaknila v ozadje, na njeno mesto pa so stopili prostor na slikovit način omejujoči svežnji stebrov in slopov z bujnimi kompozitnimi kapiteli. Od skupine do skupine teh tektonskih členov stavbe se pno na vseh straneh loki, nad katerimi zaključuje to monumen-

talno prostornino banjast svod, v katerega se vrtajo od vseh lokov sosvodnice, ki obok izpodvežejo tudi napram prezbiteriju in koru ter se tudi s tem izraža in podčrtuje zaključena samostojnost cerkvene dvorane. Na obeh straneh tega prostora se je zaključna stena umaknila v drugi red, tako da nastajata na vsaki strani po dve duplini za stranske oltarje; sta pa obe, kakor vhodna veža, v navpični smeri deljeni v pritličje z oltarjem in emporo v nadstropju nad njim. Navzgor sicer podsvodni venec družijo te dolbine s svežnji tektonskih elementov, omejujočih dvorano in celo s prezbiterijem in vhodno vežo v zvezano enoto, kljub temu pa je popolnoma jasna prvotna in glavna arhitektova misel, da ustvari monumentalno in obenem nadvse živahno in slikovito ograjeno dvorano, v razmerju do katere so tako stranske kapele, kakor vhodna veža in prezbiterij resonančna ozadja, katera z igro senc in perspektivčnih sestavov povečujejo utis tiste svobodne samozavesti, s katero osnovni elementi statike te stavbe vstvarjajo ta prostor, ki se svobodno prelija v stranske, in dobimo vtis, da je samo del neskončno se prelivajočega elementa, o katerem pa le ni nobenega dvoma, da je zadostno in vsestransko omejen in v svoji formi opredeljen.

Prezbiterij

Prezbiterij, ki je na enak način kakor vhodna veža združen po visokem slavloku z dvorano, predstavlja prostor kvadratičnega tlorisa, tesno zaprt na treh straneh s stenami ter prekrit s kupolo na pendantivih in svetlobno laterno na vrhu.

Arhitektura empor

Tretji element, ki to, v svoji dvorani res kolosalno arhitekturo obogati z novim, na prvi pogled tujim, pred vsem pa slikovitim in dekorativnim momentom, je arhitektura empor. Gre pri tem za vrinjeno arhitekturo, ki od zapada proti vzhodu v polovični višini njihove osnovne arhitekture deli

vse stranske prostore razen prezbitarija v pritličje in nadstropje. Praktični pomen te arhitekture je predvsem pridobitev zadostnega pevskega kora in ob straneh dvorane tkzv. empor, vzvišenih oratorijev in pod. Vsiljuje se misel, da ta, v osnovno očitno vrinjena arhitektura prvotno sploh ni bila nameravana in naj bi se bil kor omejeval, če je bil v načrtu, samo na velikost nadstropja vhodne veže. S tem, da je sedanji kor pomaknjen s svojo zelo slikovito prednjo arkado v cerkveno dvorano notri, je njen sicer tako jasni koncept na tem mestu nekoliko zabrisan, monumentalna spojitev osnovne arhitekture veže z dvorano trpi na svoji preciznosti, pa tudi oboki pevskega kora nad vhodno vežo so nekam prisilno vtisnjeni v svoj okvir in se ne skladajo popolnoma z danimi odprtinami v fasadi. Naj bo že kakor hoče, gotovo je, da mnogokaj govori za to, da je bil prvotni koncept vsled praktične potrebe spremenjen in je z emporami prišel vanj nov element, ki prvotno ni bil nameravan. V tridesetletni dobi, ki jo je za svojo dograditev zahtevala ta stavba, ni mogoče pričakovati, da bo prvotna stvariteljska volja tako močna, da bi je po svojih potrebah in po svojih spreminjajočih se okusih in nazorih ne preokrenile v svojem smislu poznejše volje. Vseeno pa vsa stavba in posebno tudi ta vrinek v prvotno arhitekturo, kolikor bi ne bil že v prvotnem konceptu, dokazuje, da je imela ta odlična stavba v vsi dolgi dobi svojega nastajanja srečo, da so jo oblikovale prvovrstne, nad provincialni ljubljanski milje visoko vzvišene stvariteljske volje. Kajti tudi vrinjena arhitektura teh empor priča o mojstru take suverene potence, kakor naša arhitekturna zgodovina bržkone ne pozna nobene druge. Z emporno arhitekturo je njen snovatelj vpletel v osnovno monumentalnost igriv slikovit element, ki ga je vsaj za oko neizmerno mikavno in razen pri prehodu iz vhodne veže v dvorano, povsod tudi arhitektonsko brezhibno zvezal z okvirno arhitekturo. Z modro pretehtanostjo je stopnjeval elemente te vri-

njene arhitekture tako, da pojema njih število in njih plastična svoboda od zapada proti vzhodu: Na prehodu iz predprostora v dvorano jih je nagromadil celo gosto skupino in tako prvotno rahlo ločitev ojačil; odtod jih je izpeljal ob straneh dvorane pred oltarnimi dolbinami kot enkratno prostostoječo arkado, ki jo je na stranskih stenah prezbiterija pustil rahlo zveneti naprej kot slepo arkado s pilastri. Tako je z novim arhitektonskim elementom doslovno prepletel osnovnega, drugovrstnega tako rekoč kot poseben, prvotnemu prikrojen predalnik vrnil od zapada v osnovnega.

Kdo je ta umotvor zamislil?

Ta analiza arhitektonskih komponent zunanjsčine in notranjsčine uršulinske cerkve, mislim, da zadosti jasno dokazuje, da imamo opraviti z visoko kvalificiranim stavbinskim delom, z delom, kjer so se arhitekturne naloge Ljubljane reševale na višinah stvariteljske zmožnosti svoje dobe. Estetska stran te prve ljubljanske arhitekture je neposredna posledica njenega arhitektonskega sistema: V zunanjsčini dominira kolosalno stebrišče, ki bi bilo tudi v Italiji ogleda vredno. V notranjsčini nas z istimi elementi kolosalnega reda in njih slikovitimi spremljevalci zavzame dvorana, katere vsestranska zaključenost jasno pove, da je samo ona važna, vse drugo pa da estetsko samo njenemu učinku služi. Prezbitenarij je v razmerju do dvorane po eni strani čisto jaseu kot njen resonator, pomožni člen torej, ki njeno monumentalno osamosvojeno obliko do skrajnih posledic podčrtuje, po drugi pa je kot po svojem namenu končno le najvažnejši prostor cerkvene stavbe z dvorano zvezan po istem kolosalnem redu, ki odlikuje njo, v svoji samostojnosti pa poudarjen s kupolo kot v sebi osredotočen prostorninski in arhitektonski stvor.

Zgodovina nam žal ni sporočila imena moža, ki je zamislil to uspelo arhitekturo. Tradicija trdi, da je bilo zidanje cerkve izročeno stavbinskemu

odseku »Academije operosorum« (Spomenica ob 200 letnici uršulinskega samostana v Ljubljani, str. 27). Kakršenkoli bi že bil del zaslug te akademije na ti stavbi, je gotovo, da si je ž njo njena visokoumerjena kulturna usmeritev postavila enega največjih spomenikov.

Genij baroka!

Arhitektura stavbe pa sama, četudi je anonimna, zadosti jasno izpričuje svoje umetniško poreklo. Gre namreč za značilno delo severnoitalijanske poznobaročne arhitekturne šole: dvorana z dvema ali tremi stranskimi kapelami, glavni prostor se posebno s pomočjo zaključka banjastega svoda napram prezbiteriju čem bolj osamosvaja, tako da postane prezbiterij v razmerju do njega kolikortoliko nepomemben privesek (A. E. Brinckmann, Die Baukunst des 17. u. 18. Jhrh., I. zv., str. 130-131). Ti značilni elementi oblikovanja cerkvenega prostora so v uršulinski cerkvi združeni s tako zvanim »kolosalnim redom«, ki ga je pod antičnim vplivom vvedel v baročno arhitekturo veliki in vplivni teoretik arhitekture A. Palladio. Opozarjam samo na stebriščno fasado palazza comunale v Vičenci. Njegova dediščina je delovala tako pri oblikovanju zunanjsčine kot notranjsčine uršulinske cerkve. S tem smo tudi že za naše dosedanje znanje tega problema zadostno naznačili, kje imamo iskati arhitekta te cerkve.

Manumentalno mesto in okolje cerkve

Pomembnost te stavbe za Ljubljano pa še od daleč ni izčrpana z njeno absolutno pomembnostjo kot arhitektura in estetsko ugodno učinkujoč stvor. Ona ima za naše mesto še prav poseben pomen radi vsega onega, kar je ob nji in okoli nje. Plečnik je v svojem pismu naznačil, da gre za veliko, monumentalno, po svoje in po svojem poreklu klasično dediščino, ki jo ta cerkev čuva, po drugi strani pa pooseblja v svojih formah veliki koncept,

ki sta ga zgodovina in narava načrtali v lice kraja, kjer stoji.

Svoje lice obrača ta cerkev na Kongresni trg in k Zvezdi in se s svojo gmoto odziva še večji, za ljubljansko mestno sliko tako važni gmoti, Gradu; svoj hrbet obrača pa k obsežnemu nunskemu vrtu in zelenim pobočjem Tivolskega hriba in Rožnika. V obeh smereh ona s svojo monumentalno nepremakljivostjo čuva vidne in otipljive spomine na rimsko in baročno kulturo Ljubljane. Stoji namreč prav pred vratmi rimske Emone na obzidnem jarku njenega obrambnega ozidja, in njena os sovpada z njegovo osjo. Ta jarek je v nunskem vrtu še dobro viden. Na njem in proti severu od njega so se nahajali najlepši baročni vrtovi Ljubljane, ki jih proslavlja Valvasor, Auerspergovi in Eggenbergovi, in katerih monumentalni vodnjak z odlično formo se je ohranil do naših dni. Na prednji strani cerkve leži sedanji Kongresni trg in njegov prednik, nezazidana praznina med obrobno vrsto hiš Gradišča in vrtovi oziroma pozneje kapucinskim samostanom oziroma sedanjo Zvezdo. Prostor, ki ga tu vmes zavzema Kongresni trg, je direkten potomec obzidnega jarka Emone in se je v ti obliki vzdržal kljub vsem topografskim spremembam svoje okolice od antike do danes. Njegova pravilna oblika, ki izborna ustreza tendencam baročnega oblikovanja mest, je slučajna, a logična posledica predpogojev njegove preteklosti, ker je prvotni jarek na eni strani odrinil vzporedno ozidju rob sedanje Zvezde, na drugi pa je pravokotna oblika rimskega mesta in smeri njegovih komunikacij sama zopet v pravokotnem smislu odrezala oba njegova konca. Eden najvidnejših in za daljnji razvoj oblike tega dela Ljubljane osnovno pomembnih, od topografske oblike rimskega mesta direktno podedovanih elementov je namreč prav Kongresni trg z vso svojo okolico in monumentalno pravilno zasnovo svoje tlorisne razdelitve.

Uršulinska cerkev — arhitektonsko oporišče moderne Ljubljane

Uršulinska cerkev se nam torej razen po svoji absolutni umetniški vrednosti odkriva tudi kot čuvarica ljubljanske tradicije in kot predstavnica kvalitet, na katere se more opreti estetska kristalizacija nove Ljubljane. Kakor si je s frančiškansko cerkvijo nova Ljubljana postavila monumentalno lice iz oči v oči stari, tako ga je monumentalizirala tudi na drugem kraju, pred Vicedomskimi vrati, s cerkvijo uršulinskega samostana. Kakor bo frančiškanska fasada vse dotlej, dokler bo obstojala, sigurno oporišče za svojo okolico, ki jo je v interesu lepe Ljubljane mogoče samo nji podrediti, tako je na svojem mestu uršulinska cerkev oporišče tistega dela Ljubljane, ki ima v svojih proporcijah edini veliko mero baroka. Genij človeka, ki je zidal to cerkev, pač ni slučajno izbral sedanjih oblik za njo in njeno zunanjščino; če položaj kje soustvarja s človekom — v Ljubljani je ravno položaj soustvarjal največje vrednote, ki jih ima! — si pač ne moremo misliti postanka te stavbe drugače, kakor da je njen ustvaritelj v svojo dušo sprejel tisto merilo, ki ga je prostoru pred cerkvijo in baročnim vrtovom za njo vtisnil stoletni topografski razvoj tega dela Ljubljane. Tako je kolosalni paladijevski stebriščni red uršulinske fasade monumentalizirana velika mera, ki je od antične Emone dalje odlikovala ta del Ljubljane pred vsemi drugimi. To mero vzdržati in estetsko plodonosno izrabiti za bodočo Ljubljano, je pač ena glavnih in osnovno važnih nalog končne ureditve nove Ljubljane, ki je sicer doslej tako vsakdanja in brez značaja. S takim finim čutom za dane možnosti in latentne kvalitete se je vživel v naše mesto mož, ki je s konkretnimi predlogi zarisal pred nas sen o bodoči estetsko zaokroženi Ljubljani.

Če pogledamo v stavbno zgodovino Ljubljane nazaj, vidimo, da je samo enkrat velika smotreno

snujoča volja posegla v njeno oblikovanje, kajti prvo Ljubljano, osnovo sedanje, je oblikovala pred vsem narava sama. Šele z barokom je nastopila taka snujoča volja in to voljo predstavlja oni žal še ne zadostno orisani krog naših duševnih delavcev, ki je osnoval Akademijo operosorum in s svojo zasnovo celih petdeset let vsaj posredno določal umetniško usodo Ljubljane. Tradicija pravi, da je tudi stavba uršulinske cerkve njegova zasluga. Če je to res, je prav ta stavba in vse, kar je z njo v zvezi, najlepši dokaz zrelosti zamislov teh ljudi, kajti trdno zasidrana v dušah menjajočih se voditeljev stavbe je morala biti misel o pravilnosti in vrednosti njihovega početja. da je vzdržala veliko kvaliteto prvotnega koncepta skozi trideset let. Velike dobe zamišljajo za generacije naprej, male se zadovoljujejo z reševanjem vsakdanjih malenkostnih vprašanj. Duh akademije, s katerim se srečujemo pri uršulinski cerkvi, nas bodri na pot velikih konceptov. Če bi uršulinske fasade ne bilo, bi si jo Ljubljana morala ustvariti. Zato je popravilo te fasade in njeno trajno nepoškodovano vzdrževanje tudi javna zadeva!

COBISS 2042200

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000438574

